

ISBD sukūrimas ir atnaujinimas: tarptautinio standartinio bibliografinio aprašo raidos procesas ir procedūros

John D. BYRUM, Jr.

Kongreso biblioteka, Washington, DC 20540-4380, USA, el. paštas: jbyr@loc.gov

1969 m. IFLA Katalogavimo komitetas surengė Tarptautinį katalogavimo ekspertų pasitarimą, kuris parengė rezoliuciją, raginančią kurti standartus, reglamentuojančius bibliografinio aprašo formą ir turinį. Vėliau Katalogavimo sekcija pradėjo darbą, kuriuo siekė sukurti priemones, padedančias paspartinti dalijimąsi ir keitimąsi bibliografiniais duomenimis. Šio darbo rezultatas buvo tarptautinio standartinio bibliografinio aprašo (ISBD) koncepcija, kuri gyvuoja jau beveik trisdešimt metų ir pasirodė esanti labiausiai pavykęs IFLA bandymas standartizuoti katalogavimą. Iš tiesų galima teigti, kad katalogavimo istorijoje joks kitas standartas nesulaukė tokio didžiulio pripažinimo kaip šis. Jis dabar taikomas beveik universaliai.

Pirmasis ISBD buvo „ISBD(M) : monografinių leidinių tarptautinis standartinis bibliografinis aprašas“, išleistas 1971 m. Po jo išleisti ISBD serialiniams leidiniams, neknyginei medžiagai, kartografiniai medžiagai, senosioms knygoms, natų leidiniams ir patiems naujausiems leidiniams - elektroniniams ištekliams. Straipsniams, t.y. sudėtinėms dalims, buvo išleisti „ISBD taikymo sudėtinę dalių aprašai nurodymai“. Siekdamas užtikrinti, kad visiems šiems leidiniams aprašyti vartojami duomenų elementai ir skyryba būtų suderinti, sekcija bendradarbiavo su AACR2 autoriais ir parengė „ISBD(G) : bendras tarptautinis standartinis bibliografinis aprašas“, kuris tapo pagrindu, prie kurio derinami visi ISBD.

Galiojantys ISBD buvo redaguojami, peržiūrėti ir taisomi dėl trijų pagrindinių tikslų:

- derinti nuostatas, siekiant didesnio nuoseklumo;
- pagerinti pavyzdžius;
- parengti nuostatas, labiau tinkamas kataloguotojams, dirbantiems su medžiaga, išleista ne lotyniškais rašmenimis.

Be to, pastangas peržiūrėti motyvavo dar du konkretūs siekliai:

- patikslinti lygybės ženklo vartojimą;
- atsižvelgti į pasiūlymus dėl ISBD neknyginei medžiagai, pateikiamus specialistų grupių, tokių kaip Tarptautinė muzikos leidinių bibliotekininkų asociacija.

Vadovauti šiam ilgalaikiam projektui buvo sudarytas ISBD pataisų komitetas. Pirmą kartą jis susirinko 1981 m. rugpjūtį ir nuo to laiko veikė kaip Katalogavimo sekcijos priežiūros agentūra (kurį laiką ji vadinosi ISBD priežiūros komitetu; šio pasikeitimo priežastis aptarsime vėliau). Dešimtmečio pabaigoje ISBD buvo nuodugnai peržiūrėti ir išleisti pakartotinai.

Vienas svarbiausių šio pirminio visuotinio peržiūrėjimo projekto rezultatų buvo nuostatų „mašinos skaitomiems duomenų failams“ pašalinimas iš ISBD(NBM) ir atskiro ISBD šiai laikmenai sukūrimas, kuris pasirodė 1988 m. kaip „ISBD(CF) : kompiuterinių failų tarptautinis standartinis bibliografinis aprašas“. Tačiau dėl sparčios technologijos pažangos greitai iškilo poreikis šį standartą peržiūrėti ir jam atnaujinti bei praplėsti buvo sudaryta darbo grupė, kurios veiklos rezultatas - 1997 m. išleistas „ISBD(ER) : elektroninių išteklių tarptautinis standartinis bibliografinis aprašas“.

Lentelė iliustruoja visų ISBD istoriją ir dabartį.

ISBD(M)	1-oji laida. 1974 m. Peržiūrėtas 1978 m. Peržiūrėtas 1987 m.
ISBD(G)	1-oji laida. 1977 m. Peržiūrėtas 1989 m.
ISBD(S)	1-oji laida. 1977 m. Peržiūrėtas 1988 m. Peržiūrimas dabar
ISBD(NBM)	1-oji laida. 1977 m. Peržiūrėtas 1987 m.
ISBD(CM)	1-oji laida. 1977 m. Peržiūrėtas 1987 m.
ISBD(ER)	1-oji laida. 1990 m. Peržiūrėtas 1997 m.
ISBD(A)	1-oji laida. 1980 m.
ISBD(PM)	1-oji laida. 1980 m.
Sudėtinės dalys	1-oji laida. 1988 m.

Išsamiau apie šiuos leidinius žiūrėti:

<http://www.ifla.org/VI/3/nd1/isbdlist.htm/>

Dešimtojo dešimtmečio pradžioje Katalogavimo sekcija sudarė „Funkcinių reikalavimų bibliografiniams įrašams“ (FRBR) tyrimo grupę. Tiesioginis šios naujovės rezultatas buvo visų ISBD peržiūrėjimo sustabdymas, kol FRBR grupė vykdys savo įsipareigojimą „rekomenduoti bazinį funkcionalumo lygmenį ir bazinius duomenų reikalavimus valstybinės bibliografijos tarnybų įrašams“. Taip pat buvo nutrauktas, kol paaiškės FRBR tyrimo rezultatai, tuo metu vykdytas projektas „Sutrupinto ISBD(M)“ sudėtinėms dalims, t.y. minimaliems priimtino bibliografinio įrašo požymiams nustatyti, nes buvo tikimasi, kad FRBR išvados iš tikrųjų nurodys išeities tašką. Tuo laikotarpiu ISBD peržiūrėjimo grupė tapo ISBD priežiūros grupe. Šis pavadinimo pakeitimas atspindėjo jos sprendimą užsiimti vien tik ISBD problemomis, kurioms reikėjo dėmesio iki išleidžiant FRBR rekomendacijas.

FRBR tyrimo grupė išleido savo baigiamąjį pranešimą 1998 m., po to, kai rekomendacijos buvo patvirtintos IFLA Katalogavimo sekcijos Nuolatinio komitete (žr. <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.htm>). Tuo metu atkurta ISBD peržiūrėjimo grupė atnaujino savo įprastinį darbą. Katalogavimo sekcijos Nuolatinis komitetas sutiko, kad ISBD peržiūrėjimo grupė imtųsi peržiūrėti visą IFLA „ISBD šeimą“, siekdamas užtikrinti, kad ISBD atitiktų FRBR nuostatas, ypač FRBR reikalavimus dėl „valstybinės bibliografijos bazinio lygmens įrašo“ duomenų.

Valstybinės bibliografijos tarnybos buvo paprašytos „parengti galutinį aprašą, kuriame būtų visi privalomi elementai, išdėstyti atitinkamame ISBD, tiek, kiek informacija tinka aprašomam leidiniui“. Šio tikslo įgyvendinimui palengvinti ISBD nurodo kaip „neprivalomus“ tuos duomenų elementus, kurie yra taikomi, bet nebūtini; konkrečių ISBD atveju reikia žiūrėti skyrių Sandara (0.3), norint sužinoti, kurie duomenų elementai yra neprivalomi. Pagrindinis uždavinys derinant galiojančių ISBD reikalavimus su FRBR rekomendacijomis „valstybinės bibliografijos bazinio lygmens įrašui“ buvo peržiūrėti privalomus ISBD duomenų elementus ir prie neprivalomų priskirti visus, kurie yra neprivalomi FRBR. (FRBR privalomas duomenų elementas jokiū būdu negali būti neprivalomas ISBD.)

ISBD peržiūrėjimo grupė baigė „ISBD(M) : monografinių leidinių tarptautinio standartinio bibliografinio aprašo“ atnaujinimą. Paskutinį kartą jis buvo peržiūrėtas 1987 m. Pakeitimai, kuriuos Peržiūrėjimo grupė pasiūlė padaryti šio standarto naujoje redakcijoje, buvo paskelbti IFLANET adresu [http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/isbd?chg.htm/](http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/isbd?chg.htm). Šio pasiūlymo nauda buvo plačiai išreklamuota atitinkamuose elektroninių diskusijų sąrašuose ir visų buvo paprašyta pateikti savo pastabas.

Šiuo metu peržiūrėti ISBD(S) ir ISBD(CM), daugiausia dėmesio skiriant leidinių elektroninių versijų aprašymui. Peržiūrėjimo grupė pateikė numatomus šių ISBD pakeitimus, kad jie būtų suderinti su FRBR. Grupė tęsia ir kitų ISBD atnaujinimą. Visos standartizacijos darbų procedūros yra svarbios norint užtikrinti, kad etapai, per kuriuos dokumentas tampa nauju arba peržiūrėtu standartu, būtų išsamiai nušviesti, o procesai kruopščiai atlikti. ISBD nėra šios taisyklės išimtis. Todėl 1989 m. IFLA konferencijoje Katalogavimo sekcija pritarė toliau pateiktam dokumentų rengimo ir paskirstymo grafikui.

Paprastai naujų arba peržiūrėtų ISBD sukūrimas yra Katalogavimo sekcijos Nuolatinio komiteto sudarytos darbo grupės veiklos rezultatas. Darbas atliekamas savarankiškai arba drauge su kitomis IFLA sekcijomis. Atsižvelgiant į pastarųjų metų praktiką reikia pabrėžti, kad būtent Katalogavimo sekcija turi ISBD programos „nuosavybės teisę“. Kitos sekcijos arba grupės, kurios norėtų pasiūlyti naujus arba pakeistus ISBD, negali pačios imtis tokių užduočių: norėdamos pradėti darbą jos privalo perduoti savo rekomendacijas Katalogavimo sekcijai.

Darbo grupės pirmininkas visiškai atsako, kad būtų laikomasi šio dokumentų rengimo, peržiūrėjimo ir išleidimo grafiko:

1. Projekto teksto rengimas (12-24 mėnesiai)*;
2. Padauginimas ir išsiuntinėjimas į visas šalis susipažinimui (6 savaitės);
3. Teksto peržiūra visose šalyse ir atsiliepimų rinkimas (6 mėnesiai);
4. Projekto teksto taisymai (6-12 mėnesių)*;
5. ISBD peržiūrėjimo komiteto taisymai (2-3 mėnesiai);
6. Galutinis peržiūrėjimas (1-2 mėnesiai);
7. Padauginimas ir išsiuntinėjimas balsavimui (6 savaitės);
8. Nuolatinio komiteto balsavimas;
9. Galutinis rankraščio redagavimas ir parengimas išleidimui (2-3 mėnesiai).

(*Laikas, skirtas tekstui parengti ir peržiūrėti, gali keistis priklausomai nuo sprendžiamų klausimų sudėtingumo, todėl laiko limitas yra siūlomas, bet neprivalomas. Tačiau visi devyni proceso etapai yra privalomi.)

Šių procedūrų dokumentacija išsamiai atskleidžia kiekvieną atliekamą darbą fazę. Čia neįmanoma smulkiai išvardinti visų darbo procesų, tačiau kai kuriuos momentus vertėtų akcentuoti. Pirmiausia, numatoma, kad paskirtoji darbo grupė glaudžiai bendradarbiaus su UBCIM programos direktoriumi. Pavyzdžiui, kuomet projekto tekstas yra parengtas visuotiniam narių susipažinimui ir atsiliepimams, darbo grupės pirmininkas įteikia jį UBCIM programos direktoriui, kuris organizuoja dokumento išsiuntimą, nors kartais darbo grupės

pirmininkas pats tvarko siuntinėjimą, naudodamas UBCIM biuro pateiktas siuntimo formas. Antra, darbo grupė turi nuolat išsamiai informuoti Katalogavimo ir kitas dalyvaujančias sekcijas apie ISBD rengimo eigą. Vykdančiųjų ir dalyvaujančiųjų sekcijų nuolatinių komitetų nariai dalyvauja visuotiniuose aptarimuose. Be to, dalyvauti aptarimuose turi teisę visi Katalogavimo ir kitų vykdančiųjų sekcijų asocijuotieji, instituciniai garbės nariai ir nariai kandidatai, taip pat ISBD peržiūrėjimo komiteto nariai.

Po visuotinio aptarimo darbo grupės pirmininkas, konsultuodamasis su grupės nariais, privalo atsižvelgti į visas gautas pastabas ir projekto tekste padaryti visus reikalingus pakeitimus, tačiau darbo grupė, kaip juridinis asmuo, pasilieka sau teisę spręsti dėl atsiliepimų ir esminių pasiūlymų panaudojimo galutinėje teksto redakcijoje.

Kai darbo grupė yra visiškai patenkinta projektu tekstu, jis perduodamas ISBD peržiūrėjimo komitetui, kuris tikrina, ar tekstas atitinka ISBD principus ir ISBD(G) nuostatas. Darbo grupės pirmininkas parengia galutinį tekstą, įtraukdamas, jei reikia, pataisymus, padarytus ISBD peržiūrėjimo komiteto. Tuomet naujas arba pataisytas ISBD jau būna parengtas balsavimui. Darbo grupės pirmininkas siunčia dokumento originalą kartu su trumpu apibūdinimu (įtraukiamu į lydraštį) UBCIM programos vadovui. UBCIM programos direktorius yra atsakingas už dokumento egzempliorių išsiuntimą visiems Katalogavimo ir kitų bendradarbiaujančių sekcijų nuolatinių komitetų nariams (išskyrus narius korespondentus ir garbės narius), nors kartais šią užduotį atlieka darbo grupės pirmininkas, prižiūrint programos direktoriui. Jeigu dokumentas balsų dauguma priimamas, UBCIM programos direktorius organizuoja jo išleidimą. Jeigu dokumentas balsavimu atmetamas, sekcijos pirmininkas konsultuojasi su Nuolatiniu komitetu ir nustato tolesnės veiklos kryptį.

Visos šios procedūros, kaip jau minėta, buvo atliekamos ilgiau nei dešimtmetį, dar prieš atsirandant elektroniniam ryšiui, kuris dabar įgalina atlikti visas operacijas per internetą. Šiandien, kaip žinome, labai paprasta nusiųsti netgi labai didelės apimties dokumentus akimirksniu savo kolegoms visame pasaulyje ir susirašinėti be gaišaties būdingos naudojantis tarptautinio pašto sistema. Taip pat tapo įprasta skelbti dokumentus tinklapyje ir keistis profesionalia informacija elektroninių diskusijų tinklais. Dėl privalumų, kuriuos teikia internetas, sutaupomos ir pašto išlaidos, ir dokumentų siuntimo laikas, todėl ISBD peržiūrėjimo grupė suskato modifikuoti procedūras. Kaip jau buvo sakyta, grupė nusprendė pabandyti atlikti ISBD(M) peržiūrėjimą įtraukiant FRBR rekomendacijas naudodama žiniatinklį, kaip pagrindinę priemonę šiam procesui vykdyti pasauliniu mastu. Pasiūlyti pakeitimai buvo pateikti pastebimoje vietoje IFLANET, o

apie galimybes pasinaudoti jais tyrinėjimo ir komentavimo tikslais buvo paskelbta IFLANET ir keliuose kituose elektroniniuose sąrašuose. Kadangi siūlomi pakeitimai neatrodė priešaringi, grupė nusprendė nustatyti keturių mėnesių peržiūrėjimo periodą. Nėra abejonės, kad naujiems ISBD ir dideliems pakeitimams reikės daugiau laiko, ir galbūt UBCIM biurui reikėtų padėti grupei nuspręsti, kokie asmenys ir grupės, neturintys priėjimo prie interneto, galėtų dalyvauti peržiūrėjime. Šios ir kitos aplinkybės bus tiriamos toliau, o mes džiaugsimės galėdami prisidėti prie skleidimo ir patvirtinimo procesų modernizavimo.

IFLA privalo imtis atsakomybės didinti galimybes, kurias siūlo šiuolaikinės technologijos, kad pagerintų keitimąsi informacija, ir keisti požiūrį į katalogavimo standartizacijos darbą. Projektams bus tik geriau, jei paspartės jų rengimas, o technologijos leis sutaupyti nemažai lėšų rengiant projektų tekstus ir juos perduodant. Be to, patobulintos procedūros leis IFLA ir toliau vadovauti katalogavimui. Tokie standartai kaip ISBD nurodė kryptis nacionalinių katalogavimo komitetų darbui modernizuojant nuostatas pagal tarptautiniu mastu priimtą praktiką. Šiuolaikinių leidinių modeliai kinta, ypač dėl elektroninės aplinkos, kurioje mes vis daugiau dirbame. Šiuo metu ne tik reikia apmąstyti daugelį naujų bibliografijos darbo sričių, bet ir ne kiekviena jau egzistuojanti šio darbo praktika tebėra tokia pat efektyvi kaip anksčiau. Dėl to AACR ir RAK, neminint kitų žymiausių pasaulio katalogavimo taisyklių, yra peržiūrimos. IFLA uždavinys yra užtikrinti, kad šie peržiūrėjimo projektai būtų vykdomi atsižvelgiant į tarptautinio suderinamumo reikalingumą bei svarbą ir neužsisklęstų savyje. ISBD peržiūrėjimo grupė privalo padėti Katalogavimo sekcijai bent jau bibliografinio aprašo srityje, skatindama ryšius su grupėmis, peržiūrinčiomis nacionalines katalogavimo taisykles, ir siekdama jų indėlio bei bendradarbiavimo išlaikant tarptautiniu mastu priimtą struktūrą. Be abejo, nacionalinių katalogavimo taisyklių peržiūrėjimo projektai suteiks galimybę pateikti daug pasiūlymų dėl ISBD standartų tobulinimo, ir IFLA turėtų sveikinti šią galimybę kaip priemonę užtikrinti savo standartų gyvybingumą. Todėl IFLA turi pripažinti būtinybę atnaujinti vadovavimą koordinuojant šiuos projektus su savo standartizavimo veikla ir skatinant nacionalines bibliotekas ir nacionalinius katalogavimo komitetus bendradarbiauti, kad būtų išsaugotos bibliografinės veiklos sritys, kurios įgalintų keistis katalogavimo duomenimis mažesniais kaštais ir suteiktų naudos vartotojams visame pasaulyje. Modernūs standartų kūrimo ir peržiūrėjimo būdai labai padės Katalogavimo sekcijai ir jos peržiūrėjimo grupei spręsti savo uždavinius.

Iš anglų k. vertė A. Staskevičius

Serialinių leidinių standartų susilieėjimas: ISBD(S) raida

Ingrid PARENT

Kanados nacionalinė biblioteka, 395 Wellington street, Ottawa, Canada K1A 0N4

Šiame straipsnyje apžvelgsime serialinių leidinių standarto peržiūros darbą, kurio ėmėmės siekdami sukurti naują, efektyvų ir naudingą ISBD(S) - serialinių leidinių aprašo standartą, skirtą ir spausdintiems, ir elektroniniams leidiniams.

Dalyvaudama šiame projekte ir pirmininkaudama darbo grupėje, aš greitai suvokiau, kad šis procesas yra kur kas daugiau negu paprasčiausias egzistuojančio teksto perredagavimas, atliekamas kas penketą ar dešimt metų. Jau pats standarto tobulinimas yra nelengvas uždavinys. Tačiau mes ėmėmės proceso, kuris turi daug platesnę ir svarbesnę reikšmę serialinių leidinių tvarkymui pasaulyje. Norime sukurti aprašo standartą, kuris apimtų visus svarbiausius ir aktualiausius trijų didžiųjų tarptautinio katalogavimo standartų bruožus. Tie standartai tai: ISBD(S), AACR ir ISSN. Visų trijų standartų atstovai dalyvavo peržiūroje nuo pat pradžios. Mes iš tiesų esame ties riba, kai bus priimti svarbūs ir unikalūs serialinių leidinių katalogavimo srities sprendimai šiuo pereinamoju laikotarpiu, kai keičiamos taisyklės dėl iškilusių interneto plėtros ir naujų medžiagos formų problemų. Dabar yra palanki proga suderinti įvairiausias taisykles, tai būtų labai naudinga ne tik kataloguotojams, bet, kas būtų dar svarbiau, daugeliui serialinių leidinių bibliografinės informacijos vartotojų.

Apibrėšime terminus „serialiniai leidiniai“ ir „serialinių leidinių vartotojai“. Pirmoji ir svarbiausia ISBD(S) darbo grupės nuostata yra ta, kad mes ėmėmės uždavinio, kurį pasiūlė AACR kataloguotojai - praplėsti serialinio leidinio sąvoką, į kurią įeitų nauja serialinio leidinio, kaip integruoto leidinio, samprata. Kataloguotojams jau teko susidurti su kai kurių rūšių integruotais leidiniais, pavyzdžiui, keičiamų lapų leidiniais, tačiau mūsų niekada netenkino nei jų apibrėžimas, nei jų katalogavimo būdas - ar jie monografijos, ar serialiniai leidiniai? Dabar, atsiradus internetui, mums reikia tvarkytis su daugeliu naujų rūšių tęsiamųjų leidinių, kurie integruojami: kiekvienas variantas užima ankstesniojo vietą. Leidiniai nėra tolygios sekos. Todėl šiam reiškiniai apibūdinti sukurtas naujas terminas „integruojamas išteklius“. Jis apibūdinamas taip: bibliografinis išteklius, kuris praplečiamas arba

pakeičiamas naujais papildymais, kurie netampa savarankiški, o yra integruojami į visumą. Integruojamų išteklių pavyzdžiai yra keičiamų lapų papildymai ir tinklapiai.

„Serialinio leidinio“ apibrėžimas taip pat buvo modifikuotas. Serialinis leidinys - tęsiamasis išteklius bet kuria laikmena, leidžiamas tolygia seka atskiromis dalimis, paprastai turintis numerinį arba chronologinį žyminį ir iš anksto numatytą baigtį. Serialinių leidinių pavyzdžiai yra žurnalai, elektroniniai žurnalai, telefonų knygos, metiniai pranešimai, laikraščiai, renginių biuletiniai ir monografijų serijos.

Serialiniai leidiniai ir integruojami ištekliai drauge sudaro tęsiamąjį išteklių sąvoką - tai yra bibliografinis išteklius, leidžiamas tam tikrą laikotarpį, kurio baigtis iš anksto numatyta.

Taigi tęsiamąjį išteklių terminas apibendrina tas leidinių rūšis, kurias apims ISBD(S) standartas. Todėl darbo grupė siūlys, kad standarto pavadinimas ISBD(S) būtų pakeistas į ISBD(CR) (Continuing Resources). Šiuos apibrėžimus aptarinėja trys darbo grupės ir tikėtina, kad prieš pasiekiant susitarimą teks kai ką pataisyti. Tačiau jeigu nepavyks susitarti dėl tokių elementarių dalykų kaip apibrėžimas, darbas gali nutrūkti. Mano supratimu, nėra prasmės laikytis skirtingų definicijų tos pačios rūšies leidiniams, reikia padaryti ir kai kurių nuolaidų. Kai tikrai trys grupės susitars dėl apibrėžimų, labai tikėtina, kad Tarptautinė standartų organizacija ISO sutiks juos priimti.

Kita svarbi draugiško susitarimo sritis yra daug pastangų ir laiko reikalaujantys pavadinimo keitimo darbai. Norėtusi labai aiškiai parinkti, kad mūsų darbo grupės nuostata, kurią remia ir kitų dviejų standartų grupės, - mažinti skaičių atvejų, kada keičiantis pavadinimui reikia sukurti naują bibliografinį įrašą. Dauguma leidėjų tikriausiai nesupranta kataloguotojų argumentų, kai šie nusprendžia antraštės pasikeitimą laikyti esminiu, o leidėjui atrodo, kad tai yra tas pats leidinys. Mes taip pat turime atsižvelgti į vartotojo poreikius ir į tai, kaip jis ieško informacijos. Taigi reikia siekti pusiausvyros tarp pavadinimų pakeitimų skaičiaus sumažinimo, tuo pačiu taupant lėšas, ir poreikio gerinti priėjimą prie informacijos.